

Å leve med bjørn

Friluftsliv i bjørneområder

2006

FOTO: STEINAR WIKAN

Noen vil gjerne oppleve en viltlevende bjørn, mens andre er urolig for å møte en. Når du går i skog og mark der det finnes bjørn, er det uansett viktig å ha god kunnskap om bjørnens atferd for å unngå uønskede møter. Bjørner vil helst ikke ha kontakt med mennesker, men møter kan skje fra tid til annen. De er normalt ikke farlige, men kan bli det under visse omstendigheter.

Ved å kjenne til bjørnens atferd og kroppsspråk, vet du hvordan du skal opptre hvis du skulle møte en bjørn. I denne brosjyren blir du bedre kjent med bjørnen og hvordan den opptrer i ulike situasjoner. Du får også praktiske råd om hva du bør tenke på ved friluftaktiviteter som turgåing, jakt, fiske, bær- og soppsampling eller annen virksomhet

i skog og fjell der det finnes bjørn. Teksten er basert på litteratur om og erfaring med brunbjørn i Skandinavia og Nord-Amerika.

Bjørner i Skandinavia

Den norske bjørnebestanden lever hovedsaklig langs grensa mot Sverige, Finland og Russland. Det finnes ca 2 550 bjørner i Sverige, 800–850 i Finland, og et stort antall i den sammenhengende russiske bestanden. Rundt 6–12 reproduserende binner har tilhold helt eller delvis på den norske siden av grensa. De fleste (ca 4–9) lever i Indre Troms og Finnmark (Anarjohka og Pasvik), mens et fåtall reproduserende binner holder til i Nord-Trøndelag og Hedmark. De fleste bjørnene på norsk side er likevel unge hannbjørner, som er kjent for å kunne vandre langt fra sine fødesteder. Norsk bestandsmålsetting er basert på antall

bjørneynglinger, noe som betyr at det er ønskelig med en viss økning og spredning av den ynglende bjørnebestanden på norsk side. Spredningen går langsomt fordi binner vandrer kun korte avstander på noen få mil fra området de ble født i.

Bjørnen er en alteter. Når den kommer ut av hiet på vårparten spiser den for det meste proteinrik mat, som skogsmaur, kadavre og slakterester. Etter at snøen har smeltet bort går den over til gress og fjorårsbær og på forsommeren spiser den også elg- og reinkalver. Sommerstid lever bjørnen for det meste av urter og stökkmaur, men tar også mye sau enkelte steder i Norge. Når bærene blir modne, spiser den enorme mengder. En bjørn kan spise inntil en tredjedel av kroppsvekta si hver dag! Sukkerinnholdet i bærene konverteres til et fettlager som bjørnen kan tære på når den ligger i hi. Siden bjørner har et stort energibehov, er de for det meste opptatt av å lete etter mat.

Bjørnen har en godt utviklet luktesans og kan f.eks. kjenne lukten av gamle, nedgravde kadavre som ligger mer enn 2 meter under jordens overflate. Hørselen dens er også bedre enn vår. Synsevnen er derimot mindre utviklet. Og bjørnen trenger alle sine sanser for å få god oversikt over situasjonen når den føler seg utrygg.

Møter mellom mennesker og bjørn

Bjørnen er et stort, intelligent og respektinngytende dyr. Noen vil gjerne oppleve viltlevende bjørn, mens andre er engstelige for det. Den skandinaviske bjørnen selv er veldig sky overfor mennesker og viser en lav grad av aggresjon mot oss, sammenlignet med andre brunbjørnebestander i verden. De aller fleste møter mellom bjørn og menneskjer skjer uten dramatik, og konflikter er sjeldne unntak. En grunnregel for å sikre at møter mellom bjørn og mennesker ikke skal føre til konflikt er at ingen av partene overraskes ved et møte. En bjørn kan føle seg truet om et menneske plutselig dukker opp uten at den først har hørt eller vært det, og kan da reagere med å forsvare seg.

Bjørnehi som er gravd inn i en gammel maurtue.

FOTO: MAGNUS KRISTOFFERSSON

Situasjoner som kan føre til konfrontasjon mellom menneske og bjørn

Under visse omstendigheter kan mennesker oppleve å komme tett innpå en bjørn uten at den flytter seg unna. Selv i slike situasjoner er det sjeldent at en bjørn føler seg så truet at den blir tvunget til å forsvare enten seg selv, eller noe annet, ved en aggressiv handling.

Fôret eller tilvennet bjørn Jo flere ganger et dyr klarer å få tak i mat i nærheten av mennesker, desto mer uredd og nærgående kan den bli. En slik tilvenning eller habituering kan føre til at bjørnen mister respekt for mennesker og blir farlig. Fôring av bjørn fører ofte til at den må bøte med livet.

Binne med årsunger Binner har et sterkt forsvarinstinkt overfor ungene sine. Om en binne blir overrasket, jager hun ungene opp i et tre eller en annen sikker plass, samtidig som hun forsøker å forsvare dem mot det hun oppfatter som en trussel. Men binna har bra oversikt over hvor ungene hennes er til enhver tid, og det er derfor sjeldent at et menneske vil havne mellom en binne og bjørnunge.

FOTO: MAGNUS KRISTOFFERSSON

Bjørn ved kadaver En bjørn som ligger på et kadaver eller ved slakterester kan velge å bli på stedet, siden den helst ikke vil overlate maten sin til noen annen. I de aller fleste tilfeller velger bjørnen å forlate et kadaver hvis en person nærmer seg, men det har hendt at den blir værende for å forsvare byttet sitt.

FOTO: MAGNUS ELANDER

Vaksom bjørn ved et kadaver.

Bjørn ved hiet Det har skjedd flere sammenstøt mellom bjørn og folk ved bjørnehi fordi bjørnen helst vil bli der den føler seg trygg i stedet for å stikke av. Kommer du for nær åpningen til hiet, kan bjørnen nærmest løpe deg ned.

Hunder Nærvær av hunder kan føre til at bjørner oppfører seg truende, men det er svært sjeldent. I de fleste situasjoner vil da bjørnens oppmerksomhet og aggresjon rettes mot hunden, ikke mennesket.

Skadet eller skutt bjørn Ifølge samlet erfaring i Skandinavia finnes det kun en type situasjon der bjørn kan være riktig farlig, og det er når den har blitt skadet eller skutt. Dette er spesielt viktig å vite for dem som overveier å skyte på en bjørn og for alle som gjør ettersøk på skadede bjørner, også i forbindelse med trafikkulykker.

Hva signaliserer bjørnen med kroppsspråket?

Bjørner signaliserer tydelig hvor forstyrret de føler seg i en gitt situasjon ved ulike typer atferd, som uttrykkes i en bestemt rekkefølge. Slike signaler minsker risikoen for slagsmål mellom bjørner. Vi kan lære oss å forstå bjørnens atferd når den føler seg truet og dermed tilke signalene for å unngå konfrontasjon.

Lær deg å lese bjørnens kroppsspråk

Hvordan opplever bjørnen et møte med mennesker, hvilken atferd gir uttrykk for dette, og hva betyr det?

Bjørnen er nysgjerrig eller usikker

Bjørnen står stille og oppreist på bakbeina, med nesa i været og prøver å samle inn lukter, nærmer seg med hodet høyt og ørene rett opp, eller springer fra deg, men kommer tilbake for å kontrollere hvem du er.

Bjørnen forsøker å få mer informasjon om deg og trenger å ta i bruk flere sanser for å få et bra overblikk over situasjonen, som den kjenner seg usikker i. Slik atferd er ikke tegn på aggresjon! Den vil bare forsikre seg om at du ikke utgjør en trussel mot den.

Bjørnen er stresset Bjørnen står eller sitter og svinger hodet fram og tilbake mens den ser i din retning uten å se direkte på deg. Bjørnen kan så begynne å gape, hvine, sikle eller slå sammen kjevene så det smeller i tennene. *Bjørnen viser at den er forstyrret og urolig pga nærværet ditt.*

Bjørnen er irritert En bjørn som står og glaner direkte på deg viser en mer aggressiv holdning enn om den ser på deg sideveis eller med et skrått blikk. Bjørnen kan svinge hodet fram og tilbake som tidligere, men i tillegg tramper den i bakken med et eller begge frambeina i din retning. Den kan også gå fram og tilbake på stedet. Blir den enda mer stresset, kan den hoppe med frambeina mot en stubbe, tue eller lignende, eller ta et hopp framover med begge beina hardt spent. Den vil kanskje

FOTO: STAFAN WIDSTRAND

Howdan unngå konfrontasjon mellom menneske og bjørn?

Det viktigste er å ikke overraske bjørn. Da unngås den absolutt største risikoen for å havne i en konfliktsituasjon med bjørn.

Snakk og lag lyder slik at bjørnen kan høre deg Bjørner har velutviklede sanser, men kan likevel overrumples av noen som kommer lydløst med vinden mot seg. Det kan være jegere og fiskere som smyger rolig, såvel som turgåere, bær- og sopplukkere, joggere osv. Ved fossende vassdrag finnes det en risiko for at bjørnen ikke hører deg til tross for at du lager lyd. Om du føler deg usikker, kan du gå i selskap med flere mennesker, dere lager alltid mer lyd enn én alene.

Beveg deg med vinden slik at bjørnen kjenner lukten av deg En bjørn som har fått ferten av deg blir ikke overrasket.

Nysgjerrig, undersøkende bjørn. Den reiser seg ofte opp på bakbeina for å få bedre oversikt.

fortsatt innimellom slenge hodet fram og tilbake, gape, brumle og klappe kjevene sammen. *Dette er tydelige signaler på at bjørnen oppfatter deg som en trussel og vil at du skal forsvinne.*

Bjørnen er aggressiv og truende

Bjørnen kan fremdeles vise alle tegnene beskrevet over, og i tillegg se direkte på deg. Den kan slå mot trær eller busker som en oversprangshandling, men det er deg den er irritert på og truer. *I en slik situasjon har du passert grensa for hva en bjørn tåler og har kommet alt for nær den.*

Om bjørnen fortsatt kjenner seg truet, kommer den til å slutte med hode-ristingen og lydene. Kroppen spennes og hodet senkes. Atferden blir ofte fulgt opp av et skinnangrep først, som en siste advarsel.

Ved et skinnangrep gjør bjørnen et utfall og kommer løpende mot deg. Da kan den enten stoppe opp like foran deg og trampe i bakken med labbene eller slå mot en busk, eller løpe forbi deg på nært hold. Det er meget ubehagelig og det er vanskelig å bedømme om bjørnen gjør et skinnangrep eller et virkelig angrep når den er på vei mot deg. Antakelig blir mange bjørner som gjennomfører skinnangrep skutt av jegere som tror at de er i ferd med å bli overfalt.

FOTO: MAGNUS KRISTOFFERSSON

Ferske bjørnespor. Er du forberedt på et møte?

Lær deg å kjenne igjen bjørnens

sportegn Ferske spor, ekskrementer, rivemerker på trestammer og oppgravde maurtuer kan være tegn på at det finnes bjørn i nærheten. Er du forberedt på et møte?

Bjørner graver ofte hiet sitt i store, overvokste maurtuer. Ligger det kanskje en bjørn der?

Ravner og råttelukt kan være tegn på at det ligger et kadaver i nærheten. Bjørner er veldig interesserte i kadavre og om det finnes en bjørn i nærheten, vil den dit. Vil du?

Gjør mat og søppel utilgjengelig for bjørner Bjørnens godt utviklede luktesans gjør at den lett følger luktsporene til alt som dufter for-

lokkende. Friluftsfolk bør passe på å rydde unna matrester og søppel rundt telt-plassen eller hytta i områder med mye bjørn.

Om jegere etterlater jaktutbytte av elg og annet i bjørnetette strøk ute over natten, er det ikke uvanlig at bjørner finner det. Det kan føre til både ødelagt kjøtt og uønsket kontakt mellom jegere og bjørner. Jaktbyttet bør derfor transporteres ut av terrenget så fort som mulig. Jaktutbytte og slakterester bør ikke oppbevares eller legges utendørs i nærheten av jakthytter.

Fôr aldri bjørner!

Vær oppmerksom i tett terreng

Bjørnen kan kjenne seg trygg inne i tett vegetasjon og oppholder seg gjerne blant busker, kratt og trær. Husk at slike områder godt kan gjemme en bjørn, og at det i så fall er lett å komme i kloss kontakt.

Legg merke til hundens atferd

Hvis du har hund med deg kan du følge med på signalene dens. Er de normale? Hva signaliserer hunden? Lytt nøye til hundens bjeffing. Avviker den fra det vanlige? Ser du hva det er hunden bjeffer på? Det kan være en bjørn!

Om du ikke jakter med hunden, skal du ha god kontroll på den. Husk den lovpålagte båndtvangen mellom 1. april og 20. august.

Ikke skyt på bjørn!

Om du er bevæpnet med et skytevåpen: Ikke skyt! Det er veldig vanskelig å skyte en bjørn når den kommer rett mot deg. Bjørnens vitale område (hjerne og lunger) er formet mot halsroten, og beskyttes av kraftige bøger og hodet. Brystpartiet eksponeres aldri på en angripende bjørn. Et skudd mot hjernen er ytterst riskabelt, for den er ikke større enn en tennisball. Du skal i så fall være i stand til å treffe en tennisball som kommer imot deg i en hastighet på 45–60 km/t.

Avstå derfor fra å skyte i det hele tatt. I de aller fleste tilfeller gjør bjørnen bare et skinnangrep. Blir den derimot skadeskutt, er risikoen stor for at den virkelig blir livsfarlig!

FOTO: STEINAR WIKAN

Hvordan oppføre seg ved møte med en bjørn?

På lang avstand – mer enn 100 m

Vis respekt for bjørnen og gå rolig unna. Ikke provoser ved å gå for nær. Selv om en bjørn ser «snill» ut, reagerer den på et menneske som kommer innenfor en viss avstand. Hvor lang denne avstanden er varierer fra bjørn til bjørn. Om vindretningen og terrenget gjør det mulig, kan du trygt stå og iakttta bjørnen på lenger avstand, dvs helst over 200 m.

På kort avstand – mindre enn 100 m

Prøv å tolke bjørnens sinnsstemning gjennom kroppsspråket. Virker bjørnen stresset eller er den bare nysgjerrig på hvem du er?

Om bjørnen er nysgjerrig eller usikker Gi deg til kjenne, slik at bjørnen forstår at du er der. Snakk i samme tonefall som når du prater med et menneske. Ikke rop! Det kan framkalle aggresjon. Prøv å la bjørnen få ferten av deg. Hvis den kommer imot deg, kan du gjøre deg stor ved å holde hendene over hodet og opp i luften, samtidig som du fortsetter å prate og drar deg langsomt tilbake. Gå sakte baklengs samme vei som du kom.

Om bjørnen er stresset

Snu snarest retning på kroppen i forhold til bjørnen slik at du ikke står med ansikt og kropp rettet direkte mot den. Rør deg deretter langsomt bort fra bjørnen mens du snakker til den med normal stemme. Gjennom å vende deg til siden viser du bjørnen at du er underdanig og at du ikke utgjør noen trussel. Når du beveger deg bort fra bjørnen, blir dette ennå tydeligere for den. Ikke løp! Du kan aldri løpe fra en bjørn og ved å forsøke en rask flukt kan du framkalle jakt- eller lekeatferd. Bjørner kan klatre i trær, så fortsett å gå rolig unna på bakken.

Om bjørnen er irritert Vend deg slik at du står med siden mot bjørnen. Hold den under oppsikt, men unngå øyekontakt. Beveg deg langsomt bort fra den. Snakk med rolig stemme til

FOTO: STEINAR WIKAN

bjørnen, slik at den vet hvor du er og merker hvor du forflytter deg. Du kan gjøre deg selv mer underlegen ved å huke deg rolig ned.

Om bjørnen blir aggressiv og truende Rygg snarest tilbake! Hold oversikt over bjørnen, men unngå øyekontakt. Beveg deg langsomt fra stedet. Ikke løp! Snakk til bjørnen med en rolig stemme.

Om bjørnen utfører et skinnangrep Stå stille på stedet eller gå noen skritt bakover. Om du står stille, kommer bjørnen nesten alltid til å vike av eller stoppe opp like foran deg. Hold deg i ro! Gi deg til kjenne, slik at bjørnen vet hvem du er, gjennom å snakke rolig, høyt og tydelig. Kast eller slipp eventuelt noen gjenstander foran bjørnen for å distrahere den. Vis at du ikke truer den ved å dra deg unna, bort fra bjørnen. Den roer seg oftest etter en stund, men det hender at bjørner gjør flere skinnangrep før den gir seg.

Om bjørnen overfaller deg Legg deg ned og spill død for å vise at du ikke lenger er noen trussel mot bjørnen. Legg deg på magen eller i fosterstilling og forsøk å beskytte nakke og hode med hendene. En ryggsekk gir bra beskyttelse. Forhold deg så rolig og stille som mulig. Bjørnen går som regel sin vei når den skjønner at du ikke truer den, og avslutter oftest sitt angrep etter noen titalls sekunder. Hvis ikke bjørnen avbryter angrepet sitt etter noen minutter, bør du kjempe imot med alle krefter. Slå den med tilgjengelige våpen, f eks en stein, kniv eller en annen gjenstand. Sikt på bjørnens øyne, nese og hode. Predasjonsangrep, hvor

mennesker blir jaktet på som byttedyr, har ikke vært registrert i Skandinavia de siste 100 år. Noen få slike hendelser har likevel skjedd i andre deler av verden, bl a i Nord-Amerika og Sibir.

Til slutt ...

Vi håper at du har fått svar på en del spørsmål og at kunnskap om bjørnens atferd bidrar til et aktivt og trygt friluftsliv i bjørneområder. Det Skandinaviske Bjørneprosjektet, som startet i 1984, har gjennomført flere studier om bjørn og mennesker. Forskerne bærer aldri våpen i felt, utenom bjørnemerkinger, siden bjørnen ikke betraktes som farlig om man holder seg til forhåndsreglene som er skissert her. I 2006 ble nye studier om hvordan bjørner reagerer på menneskers nærvær innledet. Besøk gjerne Bjørneprosjektets nettsider: www.bearproject.info.

Aktuelt lesestoff

Bjørnen: Viltet, Ekologin och Människan. Finn Sandegren och Jon Swenson. Svenska Jägareförbundet, 1997.

Er bjørnen farlig? Det Skandinaviske Bjørneprosjektet. Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim, 2003.

Jakt på bjørn i Norge. Scott Brainerd, Dagh Bakka, Jon Swenson og Sven Brunberg. Norges Jeger- og Fiskerforbund og Norsk institutt for naturforskning, Hvalstad og Trondheim, 2006.

Andre brosjyrer i serien:

Å leve med bjørn – for innbyggere i bjørneområder.

ISBN 13: 978-91-975002-5-8

ISBN 10: 91-975002-5-9

Å leve med bjørn – birøkt i bjørneområder.

ISBN 13: 978-91-975002-9-6

ISBN 10: 91-975002-9-1

Produksjonsansvarlige

Scott Brainerd og John Linnell (NINA), Martin Smith (Bioforsk), Maria Levin og Jens Karlsson (Viltskadecenter).

ISBN 13: 978-91-975002-7-2

ISBN 10: 91-975002-7-5

Denne informasjonsbrosjyren er laget etter et samarbeid mellom NINA (Norsk institutt for naturforskning), Bioforsk og Viltskadecenter i Sverige. Tiltaket er finansiert av fylkesmennene i Finnmark, Troms, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Hedmark og Oslo/Akershus.

Tel: 73 80 14 00
www.nina.no

Tel: 464 13 600
www.bioforsk.no/svanhovd

Tel: +46 581 920 70
www.viltskadecenter.se